ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻ Մ.ԳՈՐԿՈՒ ԱՆՎԱՆ N5 ԱՎԱԳ ԴՊՐՈՑ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄ

Ավարտական հետազոտական աշխատանք

Թեման -Ինքնուրույն ուսուցման ազդեցությունը սովորողների ուսուցման արդյունքների վրա

Մասնակից՝ Զաքարյան Անահիտ

Դպրոց՝ ԱՐՄԱՎԻՐԻ ՄԱՐԶ
ԳՅՈՒՂ՝ ԱՌԱՏԱՇԵՆ.
ԳԱԳԻԿ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ
ՄԻՋՆ. ԴՊՐՈՑ

Վ ե ր ապատր աս տո ղ ՝ Թև աղ ո ր ո ս յ ան Ար մ ի ն ե

Վաղարշապատ 2022

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

Նախաբան--3

Գրական ակնարկ---5

Գործնական համատեքստ--11

Հետազոտության ընթացք--17

Ամփոփում--

Նախաբան

Բնությունը ամեն ինչի մասին

Հոգ է տարել, մեզ միայն մնում է

Սովորել Բնությունից

Լեոնարդո Դա Վինչի

Ինչպես ամբողջ աշխարհում, այնպես էլ մեր երկրում կրթական համակարգում ակտիվ կերպով իրականացվում են բարեփոխումներ: Դա հիմնականում պայմանավորված է ժամանակի նոր մարտահրավերներով, որոնց առացքում աննախադեպ գիտատեխնիկական առաջընթացն է, տեխնոլոգիաների սրընթաց զարգացումը: Ինովացիոն տեխնոլոգիաների ներդրումը դպրոցում իր հետքերել է բազմաթիվ հրամայականներ, և կրթական ոլորտը ամենօրյա ռեժիմով արդիականացվում է, ընդ որում` ոչ միայն դասավանդողներն են զինվում համապատասխան նոր մեթոդամանկավարժական գիտելիքներով, այլ և գնալով փոխվում է նաև սովորողի դերակատարումը: Բարեփոխումների ֆոնին` վերարժեվորվել են նաև բոլոր ուսումնական առարկաների դասավանդման նպատակներն ու վերջնարդյունքները: Նորովի մատուցելու և դասավանդման արդյունավետությունը բարձրացնելու ձգտումը կրթական համակարգի շահագրգիռ կողմերին դրդել է նոր սկզբունքներ և մարտավարություններ մշակել, որոնցից

հաջողվածները լայն տարածում և կիրառություն
են գտել, լրացվել, վերամշակվել և վերածվել
մեթոդների: Փաստորեն, կրթական բարենպաստ
միջավայրի ստեղծման անհրաժեշտությունը
պահանջում է ուսուցման ավանդական
մոտեցումների վերանայում և սովորողի դերի ու
գործառույթների վերարժևորում:

Դպրոցական աշխարհագրության բովանդակության
հիմքում ընկած են բնության և հասարակության
օրենքների օբյեկտիվ իրողությունն ու
ճանաչելիությունը, բնության և
հասարակության փոխադարձ կապը,
տարածաժամանակային փոխազդեցությունները և
դրանց առաջընթաց զարգացումը: Ունենալով
տարաբնույթ առանձնահատկություն, այն
աշակերտների մոտ առաջացնում է սովորածը
մտապահելու, վերհիշելու դժվարություն:
Սովորողներից հաճախ ենք լսում, որ սովորում են,
բայց չեն կարողանում պատմել կամ մոռանում են:
Այս հանգամանքը կա բոլոր պատմողական
առարկաների դասաժամերին: Հետևաբար, մենք՝
ուսուցիչներս, պետք է ունենանք համապատասխան
մեթոդներ՝ օգնելու, աջակցելու, ուղղորդելու
սովորողներին: Պետք է դասապրոցեսը
կազմակերպել այնպես, որ նրանք կարողանան
ինքնուրույն սովորել դասը, անկաշկանդ
արտահայտեն իրենց մտքերը, միմյանց հետ
փոխանակեն կարծիքներ:

Նմանօրինակ նորարարական,
մեթոդամանկավարժական հետաքրքիր հնարներով
հագեցած, դաս սովորողը պահանջում է բոլոր
առարկաները դասավանդող ուսուցիչներից՝այդ
թվում աշխարհագրության: Արդյունքում
կունենանք իր որոշումների մեջ ինքնուրույն,
կրթության և կյանքի այլ ասպեկտներում
նախաձեռնող, կյանքի իրողությունների
ստեղծագործաբար մոտեցող սերունդ: Ստացվում է,
որ նոր ինտերակտիվ մեթոդների ներդրումը
հնարավորություն կտա սովորողին դառնալ դասի
ընթացքի կենտրոնական սուբյեկտը, նա կդադարի
հիմնականում լսողի իր դերում լինել, կսովորի,
կսովորեցնի, կհետազոտի՝ամրապնդելով մի շարք

կենսական նշանակության հմտություններ ու կարողություններ ևս:

<Շրջագայություն պատկերասրահում> և <Խճանկար> մեթոդները համագործակցային մեթոդների տարատեսակներ են, որոնց նպատակն է փոխանակել տեղեկություններ, մշակել գաղափարներ և կատարել անդրադարձ, ինչպես նաև զարգացնել լսելու, ինքնուրույն աշխատելու, քննադատաբար և ստեղծագործաբար մտածելու, ցածրաձայն խոսելու, աշխատանքի արդյունքը ներկայացնելու հմտություններ: Եվ բնականաբար, միմյանց լսելու, նյութը մի քանի անգամ բարձրաձայն կրկնելու, սովորածը արձանագրելու արդյունքում տեղի է ունենում սովորողների ուսումնառություն: Այստեղ նաև սովորողներին տրվում է լիակատար ազատություն, թե ինչպես սովորել, ինչպես միմյանց բացատրել և ինչպես սովորածը ներկայացնել:

Իսկ ինչպես նշել է աշխարհը փոխած ուսուցիչ, Հարվարդի համալսարանի դասախոս՝ **Պաուլ Ֆրեյրեն. «Կրթությունն ազատություն է»:** Դե ուրեմն տանք սովորողներին այդ ազատությունը: Իմ նպատակն է ստուգել «Խճանկար» մեթոդի ազդեցությունը սովորողների ուսումնառության բարձրացման վրա:

Գրական ակնարկ

Աշխարհագրության դասին կիրառվող տարատեսակ փոխգործուն մեթոդների առկայությունը սովորողին օժտում է հետևյալ հմտություններով՝

- Ինքնուրույնություն,
- կոլեկտիվ աշխատանքում սեփական ներուժը կիրառելու կարողություն,

• մեդիահմտությունների զարգացում,

• թվային միջոցները գործածելու հմտություններ,

• տեխնոլոգիական հմտությունների զարգացում,

• ճաշակի զարգացում,

• անկաշկանդ ինքնարտահայտվելու կարողություն, ինքնահսկում:
Հետազոտության թեմայի արդիականությունը կրթական չափորոշիչներով սահմանված վերջնարդյունքներով, համաձայն որոնց՝ ուսուցիչն ամեն կերպ պետք է խթանի սովորողի ինքնուրույն մտածելու, կշռադատելու, որպես նախաձեռնող հանդես գալու, ստեղծագործական մտածելու ունակությունները՝ ամեն կերպ խթանելով սովորողի ինքնուրույն գործելու ցանկացած դրսևրում:

Հետազոտության նպատակը՝ Սույն հետազոտության նպատակն է շեշտադրել ակտիվ ու աշակերտակենտրոն դասի դերը սովորողների համագործակցային, ստեղծագործական և այլ կարողությունների ձեռքբերման ու զարգացման գործում, ինչպես նաև ցույց տալ աշխարհագրություն առարկայի դասավանդման շրջանակներում ուսուցչի դերը վերը թվարկած կարողությունները ձևավորելու հարցում:

Հետազոտության խնդիրը: Հետազոտության խնդիրն է կարևորել սովորողի դերը կրթական համակարգում՝ որպես նախաձեռնող, ինքնուրույն մտածող ու գործող, ուսումնական գրքընթացին ստեղծագործաբար մոտեցող սյուբեկտի

1. https://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=74345 ՀՀ Հանրակրթության մասին օրենք:

2. http://www.zangak.am/pdf/mankavarj-2012(3-4).pdf Ա. Թոփուզյան, Մանկավարժական միտք, 2012, «Ժամանակակից ուսուցչին ներկայացվող պահանջները»:

3. https://www.moj.am/storage/uploads/00.Ardir_6.pdf Ս. Խաչատրյան, Ս. Պետրոսյան, Գ. Թերզյան, «Ուսուցիչների մասնագիտական զարգացման և կրթության բովանդակության գնահատումը՝ ՀՀ հանրակրթության բարեփոխումների համատեքստում», Երևան 2013:

4. https://library.fes.de/pdf-files/bueros/georgien/16023.pdf Ուսուցման արդյունավետ հնարներ,Երևան, 2020:

5.
https://edumediadepot.gei.de/bitstream/handle/11163/2180/791501744_2013_A.pdf?sequence=2 Հիմնական դպրոցի աշխարհագրությունառարկայի չափորոշիչներ և ծրագրեր:

6. http://tert.nla.am/archive/NLA%20AMSAGIR/gittex/2018(1-2).pdf ՀՊՄՀ, Գիտական տեղեկագիր, Երևան, 2018:

Գործնական համատեքստ

Մի ջ ազ գ այ ի ն փո ր ձ ը վ կ այ ո ւ մ է ,ո ր կ ր թ ո ւ թ յ ան ո լ ո ր տո ւ մ հ աջ ո ղ ո ւ թ յ ան հ աս ն ե լ ո ւ հ ամ ար կ ար և ո ր է ո ւ ն ե ն ալ բ ար ձ ր ակ ար գ ո ւ ս ո ւ ց չ ակ ան կ ազ մ և ժ ամ ան ակ ի պ ահ ան ջ ն ե ր ի ն

համապատասխանող, աշակերտների սովորելու ցանկությունը խթանող բովանդակություն: Եթե կրթական համակարգը չունենա բարձրակարգ մանկավարժական կազմ և որակյալ ուսումնական բովանդակություն, ապա հասարակությունը իր կրթական պահանջմունքները բավարարելու է դպրոցից դուրս, իսկ վերջինս դառնալու է ձևական և անարդյունավետ հաստատություն: Ուստի կարևոր ենք համարում ուսումնական հաստատության ուսուցչի դերը կրթության որակի բարձրացման գործում, դրան ուղղված վերջինիս կողմից իրականացրած կառուցողական քայլերը և, որ ամենակարևորն է, փոխհամագործակցությունը սովորողի հետ՝ որպես կրթության առաջնային շահակից: Այս համատեքստում առանցքային նշանակության հարց է ուսուցչի կողմից սովորողի ցանկացած նորարարական քայլերի խրախուսումը, վերջինիս ինքնուրույն գործելու պահանջմունքի բավարարումը, քանզի մոտիվացիան կրթական համակարգում ևս կարևոր բաղադրիչ է: Ստեղծագործական մտածողության ձևավորումն ու զարգացումն այսօր կրթության գլխավոր նպատակներից մեկն է: Սովորողների ստեղծագործական մտածողության, կարողությունների ձևավորումն ու զարգացումը այդ թվում աշխարհագրության դասերին ևս դիտարկվում է որպես արդի հասարակական պահանջ և կրթության կարևոր խնդիր: Սովորողների ստեղծագործական մտածողությունը կարևոր հանգամանք է ժամանակակից աշխարհում նորանոր հաջողություններ ունենալու, առկա խնդիրներին հեշտ լուծումներ տալու, նոր գաղափարներ իրականացնելու հարցում: Նախաձեռնությունը նորարարությունների հանգեցնող մտքերի ակունքն է, որը մեկ հարթության վրա է բերում տարբեր մարդկանց՝ միավորելով նրանց հանուն մեկ գերագույն: Պակաս կարևոր չէ ինքնուրույնությունը, որի համար անհրաժեշտ նախապայմաններ են հանդիսանում որոշման կայացումը, ներքին ազատությունը, պատասխանատվության գիտակցումը, կայացման ձգտումը, ինչին հասնել

գիտելիքի, մասնագիտության նախընտրության և պահանջարկի համապատասխանությամբ, արժեհամակարգի ձևավորմամբ, մատչելի տեղեկատվության ապահովմամբ և այլն:

Ինքնուրույնության խթանման համար անհրաժեշտ է կարևորել համապատասխան մոտեցումներն ու սպասումները ինչպես տարիքային տարբեր փուլերում, այնպես էլ կրթական տարբեր աստիճաններում: Սովորողի ինքնուրույնության և նախաձեռնողական վարքագծի դրսևորումները դպրոցում կարելի է դիտարկել մի քանի տեսանկյունից: Եթե վերցնենք ուսուցչի ուղղակի ներգործությունը սովորողի ինքնուրույնության և նախաձեռնության բարձրացման վրա, ապա հարկ է արձանագրել, որ դա մեծապես կախված է վերջինիս մանկավարժական ու անձնային որակներից: Իսկ ի՞նչ են իրենցից ենթադրում այդ որակները:

Ուսուցչի մասնագիտական որակներն են`

- **հանդուրժողականությունը**, սեփական աշխատանքը ծրագրելու և կազմակերպելու, ուսուցման գործընթացն արդյունավետ իրականացնելու, մասնավորապես ավանդական և ժամանակակից մեթոդները զուգորդված օգտագործելու, անվտանգ ուսումնական, հոգեբանական և դաստիարակող միջավայր ստեղծելու կարողություն;
- **նորը զգալու և ընկալելու կարողություն**, գենդերային անկողմնակալություն;
- **քննադատական մտածելակերպ**, սեփական գործունեությունը մշտապես վերլուծելու, վերանայելու, ճշգրտելու և կատարելագործելու ցանկություն և կարողություն;
- **սովորողի իրավունքների** պաշտպանի, երեխային համաձևավորողի, ուսումնաստիարակչական գործընթացը երեխայի համար հեշտացնողի դերերը մասնագիտական բարձր որակով կատարելու ցանկություն և կարողություն;

• **դպրոցի, դասարանի** և նրանում կատարվող բոլոր իրադարձությունների և փոփոխությունների մասնակիցը լինելու պատրաստակամություն:

• **կրթության ոլորտին** և իր մասնագիտությանը վերաբերող հիմնախնդիրներին իրազեկ լինելու և դրանց լուծման ուղիների մասին սեփական կարծիք և ակտիվ մասնակցություն ունենալու գիտակցություն և կարողություն[1]:

Ուսուցչի անձնային որակներն են՝

• **սերը երեխաների նկատմամբ**, համբերություն, օբյեկտիվություն, անարդարության նկատմամբ անհանդուրժողականություն;

• **քաղաքացիական օրինապաշտություն**, քաղաքացու իրավունքներն ու պարտականությունները զուգորդելու գիտակցություն, հարգանք երեխայի ազատության և իրավունքների նկատմամբ ու դրանք պաշտպանելու պատրաստակամություն և կարողություն;

• **մշտապես ինքնակրթությամբ և ինքնակատարելագործմամբ** զբաղվելու գիտակցություն և մասնագիտական ու ընդհանուր զարգացումը պլանավորելու և իրականացնելու կարողություն[2]:

Այսպիսով, կարող ենք արձանագրել, որ կրթության ցանկացած ոլորտում անհնար է որևէ բարեփոխում իրականացնել առանց ուսուցչի մասնակցության և աջակցության: Նա պետք է գիտակցի բարեփոխումների անհրաժեշտությունը և դրանցում իր մասնակցության կարևորությունը, ունենա մասնագիտական անհրաժեշտ պատրաստվածություն և բարոյական որակներ:

1 http://www.zangak.am/pdf/mankavarj-2012(3-4).pdf Ա. Թոփուզյան, Մանկավարժական միտք, 2012, «Ժամանակակից ուսուցչին ներկայացվող պահանջները», էջ 13:

Կրթության որակի բարձրացման, սովորողի մեջ առաջնային կարողությունների ձևավորման համար կարևոր է նաև կրթության բովանդակությունը: Կրթության բովանդակությունը նորմատիվ փաստաթղթերի, ուսումնական նյութերի ամբողջություն է, որի մեջ ամփոփված է ի՞նչ ենք սովորեցնում հարցը: Այդ հարցը հատկապես էական է դառնում արագ փոփոխվող աշխարհում, քանի որ ժամանակի պահանջներին չհամապատասխանող բովանդակությունը չի կարող մոտիվացնել այսօրվա սովորողին[3]:

Ստացվում է ուսուցչն իր **մարդկային** ու **մասնագիտական** բարձր որակներով, ժամանակակից մեթոդների կիրառությամբ, սովորողի տարիքային առանձնահատկությունները հաշվի առնելով՝ կարող է հասնել հանրակրթության պետական չափորոշչով սահմանված վերջարդյունքներին: Ուստի և սովորողի հաջողությունը այս համատեքստում ուղիղ համեմատական է ուսուցչի մասնագիտական և անձնային որակներին, քանզի այս պարագայում վերջինս ոչ միայն սովորեցնողի դերում է, այլ նաև համակարգողի ուղղորդողի, խորհրդատուի:

Սովորողի ինքնուրույնության և նախաձեռնության զարգացնող մյուս օղակը հենց սովորողն է՝ կրթական համակարգի առաջնային շահակիցը: Այս պարագայում կարևոր է, որ **սովորողն ինքնուրույն** գայն գիտակցմանը, որ այսօրվա ամբարած գիտելիքը, կարողությունն ու հմտությունը իր բարեկեցիկ ապագայի հիմնասյուներն են: Սակայն հատկանշական է, որ այս գիտակցումը հաճախ ժամանակավրեպ է դառնում, քանի որ կոնկրետ ժամանակահատվածում տեղի են ունենում լրջագույն բացթողումներ:

Այս պարագայում խնդիրը պետք է դիտարկել այլ հարթության վրա: Սովորողն ունի հստակ իրավունքներ և պարտականություններ, որոնք պետք է քաջ գիտակցի: ՀՀ Հանրակրթության մասին օրենքի 20-րդ հոդվածը, որով սահմանվում են սովորողի իրավունքներն ու

պարտականությունները, նշում է. **«Ուսումնական հաստատություններում սովորողներն ունեն հավասար իրավունքներ և պարտականություններ»:**

Դրանք սահմանվում են օրենքով և ուսումնական հաստատության կանոնադրությամբ: **Սովորողն** իրավունք ունի ստանալու հանրակրթության պետական կրթական չափորոշչին համապատասխան կրթություն[4]: Ստացվում է, որ սովորողները հաճախ շրջանցում են օրենքով նախատեսված իրենց իրավունքը՝ հիմնավորելով, որ նոր տեխնոլոգիաներն իրեն ավելի հանրամատչելի գիտելիք են տալիս, քան ուսումնական գործընթացի ընթացքում՝ ուսուցիչը:

2 Նույն տեղում, էջ 14:

3 https://www.moj.am/storage/uploads/00.Ardir_6.pdf Ս. Խաչատրյան, Ս. Պետրոսյան, Գ. Թերզյան, «Ուսուցիչների մասնագիտական զարգացման և կրթության բովանդակության գնահատումը՝ ՀՀ հանրակրթության բարեփոխումների համատեքստում», Երևան 2013, էջ 13:

Անշուշտ, դժվար է համաձայնվել նմանօրինակ կարծիքների հետ, այդուհանդերձ սա ունի իր օբյեկտիվ պատճառները: Հատկապես միջին և ավագ դպրոցի սովորողները, ովքեր այս կամ այն չափով տիրապետում են ՏՀՏ գործիքներին, նոր տեխնոլոգիաներին, համացանցային տեղեկատվական հարթակներին, այլևս չեն բավարարվում դասարանային գիտելիքներով: Հենց նմանօրինակ խնդիրների լուծմամբ է պայմանավորված կրթական համակարգի արդիականացումը, նոր ու հետաքրքիր մեթոդների ու հնարների ներդրումը դպրոցում, ՏՀՏ դասերի, հետազոտական ու անհատական աշխատանքների իրականացումը, դասի ընթացքում տեսաֆիլմերի դիտումն ու տեսասահիկների պատրաստումը: Նման համալիր միջոցառումներն ունակ են ամենատարբեր սովորողին անգամ բերել դեպի դասը:

Ստացվում է, որ **ուսուցիչը** կառավարելի է դարձնում սովորողի մուտքը համացանց՝ դա օգտագործելով ի շահ նրա: Արդյունքում՝ սովորողը կտրվում է զանազան անբովանդակ համացանցային հարթակներից՝ տեխնոլոգիան օգտագործելով տեղեկատվության հավաքագրման, ընթերցանության և այլ օգտակար նպատակներով: Նման նորարարական մոտեցումները հիմնականում արդյունավետ են աշխատում, քանի որ սովորողն ազատ ժամանակ ինքնուրույն է գործում, նախաձեռնում հետաքրքիր նախագծեր ու կիրառում դրանք: Սովորողի ինքնուրույնության և նախաձեռնողականության առաջխաղացումը մեծապես կարելի է կապել նաև նախագծային ուսուցման հետ: Ուսուցման նախագծային մեթոդը հետազոտական, ստեղծագործական մեթոդների համադրություն է, որի կենտրոնում սովորողն է: Այստեղ ուսուցչի մասնակցությունը սահմանափակվում է մշակողի, համակարգողի, փորձագետի, խորհրդատուի դերով: Այստեղից կարելի է եզրահանգել, որ նախագծային մեթոդի հիմնական նպատակը սովորել սովորեցնել սովորողին՝ամեն կերպ խթանելով վերջինիս ինքնուրույն գործելու, պրպտելու, գտնելու, գիտելիքը գործնականում կիրառելու, սեփական կարծիքն ու դիրքորոշումն առանց այլ ազդակների ներգործության հայտնելու կարողության ձևավորումն ու զարգացումն է:

Նախագծային մեթոդը նորություն չէ մանկավարժության մեջ. <<Այն ներդրվել է Եվրոպայում 18-րդ դարում ճարտարապետության և ճարտարագիտության դպրոցներում, երբ ավարտելուց հետո ուսանողները պետք է կիրառեին իրենց ուսման ընթացքում ձեռք բերած հմտություններն ու գիտելիքները, երբ պետք է լուծեին օրինակ հուշարձանի նախագծման խնդիրներ>>:

Այս բազմափուլ գործընթացը ներկայացվել է ամերիկացի փիլիսոփա և մանկավարժ **Ջոն Դյուիի** եւ իր աշակերտ **Վ.Խ.Կլիպատրիկի** կողմից:

4 https://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=74345 ՀՀ Հանրակրթության մասին օրենք

Նրանք առաջարկում էին ուսուցումը կազմակերպել հաշվի առնելով սովորողի հետաքրքրությունները, նրա ակտիվ, ինքնուրույն, նպատակաուղղված անհատական կամ խմբային գործունեությունը, որի ընթացքում կարող է լուծվել որոշակի հիմնախնդիր: Ռուսաստանում այս մեթոդով աշխատել է Ս.Տ. **Շատսկին**: Հեղափոխությունից հետո 1931թվականին մեթոդը համարվել է խորհրդային դպրոցի համար անընդունելի եւ կիրառումը արգելվել է: 20-րդ դարի 80-ական թվականներին նոր միայն մասնակի կիրառություն է ունեցել խորհրդային դպրոցներում: Անցյալ դարի 90-ական թվականներից **նախագծային** մեթոդը իր հիմնավոր տեղն է զբաղեցնում աշխարհի առաջատար երկրներում կիրառվող կրթական տեխնոլոգիաներում որպես ոչ ավանդական ուսուցման ձև եւ սովորողներին մղում է դեպի հետազոտական, ստեղծագործական գործունեության եւ հնարավորություն ընձեռնում որոշակի լուծումներ գտնելու համար:

Նախագծային մեթոդը որոշակի հաջորդականությամբ իրականացվող հնարների, գործողությունների, համախումբ է, միտված դրված նպատակի իրականացմանը: Ուսուցման այս եղանակով սովորողն անմիջականորեն ընդգրկվում է ակտիվ իմացական գործընթացների մեջ, նա ինքնուրույն ձեւակերպում է իր խնդիրը, իրականացնում է անհրաժեշտ տեղեկույթի հավաքագրում, պլանավորում է խնդրի լուծման տարբերակներ, եզրակացություններ անում, վերլուծում է սեփական գործունեությունը եւ, որպես հետեւանք, ձեռք է բերում նոր գիտելիքներ ու կենսափորձ: **Նախագծային** ուսուցման մեթոդը շատձկուն է եւ կիրառելի է սովորողների բոլոր տարիքային խմբերի և առարկաների դեպքում:

Վերջին տասնամյակներում **նախագծային** մեթոդի ներդրումը մի շարք առաջավոր երկրների կրթական համակարգերում, գալիս է փաստելու, որ նախագծային ուսուցման գերխնդիրն է սովորողներին տալ հնարավորություն գործնական խնդիրների կամ առաջադրանքների լուծման ընթացքում ինքնուրույն ձեռք բերել գիտելիքներ: Յանկացած նախագծի հիմնական նպատակն է տարբեր կարողությունների ձևավորումը, որոնք ժամանակակից մանկավարժության մեջ անվանում են անձնային համալիր առանձնահատկություններ: Այն է՝ գիտելիքների, հմտությունների, արժեքների փոխկապակցում, ինչպես նաև համապատասխան իրավիճակում նրանց հավաքագրում և կիրառելու պատրաստակամություն: Սովորողի մոտիվերը նշած կարողականությունները **նախագծային** մեթոդի օգնությամբ կարելի է զարգացնել նաև աշխարհագրության դասի ընթացքում: Օրինակ կարելի է իրականացնել ինտերակտիվ **նախագծային** աշխատանք: **Աշխարհագրության** ուսուցիչը սորտորեն կհամագործակցի **տեխնոլոգիայի** ուսուցչի հետ: Նախօրոք կազմած պլանի համաձայն` դասարանը կբաժանվի խմբերի:

Ճանապարհորդություն թեմայի շրջանակներում սովորողները կունենան որոշակի ժամանակ ընտրելու իրենց նախընտրելի թեման, թեմայի շուրջ տեղեկատվություն կհավաքեն, կպատրաստեն սահիկաշար: Արդյունքում` սովորողները ձեռք կբերեն միանգամից համալիր գիտելիքներ ու հմտություններ մի քանի ուղղություններով` տեղեկություն կստանան կոնկրետ երկրի, դրա քաղաքների, տեսարժան վայրերի մասին, իսկ սահիկաշարի պատրաստման արդյունքում կզարգանա նրանց **ՏՀՏ** ոլորտի գիտելիքները: **Ուսուցիչը** կարող է թույլ տալ, որ խմբերը գնահատվեն ինքնագնահատմամբ` արդյունքում ստեղծելով արդյունավետ հետադարձ կապ: Կարծում ենք կրթության ոլորտում առկա խնդիրների հաղթահարումը մեծապես կախված է նաև այն հանգամանքից, որ սովորողի ու ուսուցչի միջև գործի

համագործակցություն, վստահություն և հարգանք:

Մանկավարժական այս մոտեցումը ժամանակի ընթացքում հնարավորություն կտա լուծել մեր առջև դրված խնդիրը, այն է՝ **սովորողի** մոտ զարգացնել **ինքնուրույն** ու **նախաձեռնություն**: Իհարկե, կարևոր են նաև **նորարարական** մոտեցումները, որոնք անհրաժեշտ են աշակերտներին մոտիվացնելու, ուսուցումը հետաքրքիր ու մասնակցային դարձնելու համար: Նշենք, որ չենք բացառում նաև **ավանդական** մոտեցումների օգտագործումը՝ հարց ու պատասխանը, նյութը վերհիշելը, վարժանքները, **ուսուցչի բացատրական խոսքը**, որոնք այսօր էլ կարևոր են ու անհրաժեշտ ուսուցման համար:

Այսպիսով, կարող ենք արձանագրել, որ **ավանդական** դասից դուրս սովորողը հնարավորություն ունեցավ համատեղելի դարձնել **սեփական** հետաքրքրությունները, երազանքները ուսումնառության գործընթացի հետ: Այս համատեքստում մեթոդի կիրառումը առանձնակի ուշադրության է արժանի հատկապես միջին և ավագ դպրոցներում՝ հաշվի առնելով սովորողների տարիքային առանձնահատկությունները:

Հետազոտական ընթացք

Գաղտնիք չէ, որ մարդն իր գիտելիքի կարողությունների ու հմտությունների հիմնական պաշարը ստանում է հանրակրթական ուսումնական հաստատություններում, որտեղ կայանում է անձի կրթական ու դաստիարակչական առանցքային գործընթացը, ուստի հենց այստեղ է, մանուկը, պատանին, դեռահասը սկսում գործել ինքնուրույն, հանդես գալ նախաձեռնողի դերում:

Պայմանականորեն դասավանդման մեթոդները կարելի է բաժանել 2 խմբի՝ **ավանդական** և **ժամանականկից**: **Ավանդական** ենք անվանում գննական, բացատրական այն մեթոդներին, որոնց հիմքում ընկած է գիտելիքի պարզ փոխանցումը սովորողին, իսկ **ժամանակակից** մեթոդական համակարգը ոչ թե նախատեսում է ուսուցչի կողմից պատրաստի գիտելիքի մատուցում, մտապահում և վերարտադրություն, այլ և ուսուցման ակտիվ **ճանաչողական** և **պրակտիկ** գործունեության ընթացքում գիտելիքի, հմտության, կարողության ձեռքբերում: Նմանօրինակ հնարների կիրառումը սովորողի առաջ բացում է ստեղծագործ մոտեցումներ ցուցաբերելու լայն հնարավորություններ: Այս կերպ դասի փուլերը հստակ տարանջատվում են, լրացնում միմյանց, ինչն իր հերթին նպաստում է, որ դասարանը չկորցնի ակտիվությունը: **Ստեղծագործական** ունակությունների զարգացման մի հնար է **«Գուշակություն»** հնարը: **Սովորողների** հետաքրքրությունը խթանելու նպատակով կարելի է նյութի հիմնական կարևոր հասկացությունները կամ վերնագիրը թերթիկների վրա գրել, կտրատել առանձին բառերի և պահել դասասենյակում՝ աչքից հեռու տեղերում: **Դասը** սկսելուց առաջ առաջարկել սովորողներին գտնել դրանք և համադրելով ստանալ վերնագիրը կամ գլխավոր միտքը: Կարելի է առաջարկել նաև ստացածը կարդալով գուշակել՝ ինչի մասին է դասը, կարծիքները լսել և առաջարկել ուսումնասիրել բուն դասանյութն ու ընդհանրություններ կամ տարբերություններ գտնել գուշակածի ու դասանյութի միջև[5]:

5 https://library.fes.de/pdf-files/bueros/georgien/16023.pdf Ուսուցման արդյունավետ հնարներ, Երևան, 2020, էջ 23:

Աշխարհագրության դասին կարելի է նաև մտածողության հմտություններ զարգացնելով իրականացնել այս հնարը: Օրինակ՝ կարող եք առանձին թղթերի վրա գրել «Ռուսաստան», «Աֆրիկա», «Ավստրալիա», բառերը և աշակերտներին առաջարկել գտնել այն հասկացությունը, որը միավորում է այս բառերը: Պատասխանը կարող է պարունակել տեղեկություն թե' տարածաշրջանային, թե' ժողովրդագրական, թե' դավանանքի տեսանկյունից:

Արդյունքում՝ **սովորողները** քննարկում են, կարծիքներ հայտնում, ավելի բարդ օրինակների պարագայում կարող են օգտվել համացանցից:

Ստացվեց, որ դասի մեջ ուսուցիչը մի հետաքրքիր կայծ դրեց՝ նպաստելով, որ դասարանը համակարգված աշխատի: **Դպրոցական աշխարհագրության** կարևորագույն խնդիրներից է սովորողների աշխարհագրական մտածողության ձևավորումը: Վերջինիս հիմքը համակարգային տարածական մոտեցումն է՝ իր տարբեր մակարդակներով՝ **համամոլորակային, տարածաշրջանային և տեղական** կամ **հայրենագիտական**: Այս հնարն օգնեց, որ **սովորողները** հնարավորություն ունենան ընդհանրացումներ անելու, տարբերություններ գտնելու: **Աշխարհագրական** գիտելիքների շնորհիվ ամրապնդվում է այն համոզմունքը, որ աշխարհը ճանաչելի է, **նյութական, միասնական, ամբողջական, բնության** ու **հասարակական** կյանքի բաղադրիչները գտնվում են սերտ կապի մեջ, այդ բաղադրիչները առանձին-առանձին ու միասնաբար

անընդհատ զարգանում և փոփոխվում են ժամանակի և տարածության մեջ:

Գիտական աշխարհայացքի ձևավորումն արդյունավետ իրականացնելու համար պետք է նկատի ունենալ դրամանկավարժահոգեբանական օրինաչափությունները (սովորողների տարիքային և հոգեբանական առանձնահատկությունները), **դպրոցական աշխահագրության** կրթադաստիարակչական խնդիրները[6]: Առհասարակ ցանկացած փոխգործուն հնարի կիրառման ժամանակ սովորողները ձեռք են բերում ինքնուրույնություն, սովորում են աշխատել թիմերով՝ մեկը մյուսին օգնելով, ազատվում են տարբեր տեսակների բարդույթներից, վախերից, սովորում են լսել միմյանց, զարգանում են նրանց մտածելու, երևակայելու, ստեղծագործելու կարողությունները: Նմանօրինակ աշխատանքների ժամանակ աշակերտը սովորում է նաև օգտվել **ՏՀՏ** մի շարք գործիքներից:

6 https://edumedia-depot.gei.de/bitstream/handle/11163/2180/791501744_2013_A.pdf?sequence=2 Հիմնական դպրոցի աշխարհագրության նառարկայի չափորոշիչներ և ծրագրեր:

Աշխարհագրության դասին կիրառվող տարատեսակ փոխգործուն մեթոդների առկայությունը սովորողին օժտում է հետևյալ հմտություններով՝

- Ինքնուրույնություն,
- կոլեկտիվ աշխատանքում սեփական ներուժը կիրառելու կարողություն,
- մեղիահմտությունների զարգացում,

- թվային միջոցները գործածելու հմտություններ,
- տեխնոլոգիական հմտությունների զարգացում,
- ճաշակի զարգացում,
- անկաշկանդ ինքնարտահայտվելու կարողություն, ինքնահսկում:

Հիմա դիտարկենք նման մեթոդների կիրառությունն **աշխարհագրության** դասին: Կարելի է կիրառել **երկսյուն և եռասյուն** աղյուսակներ, **Վեննի** դիագրամ, **Կիսատ** նախադասություն, **Խաթարված** հերթականություն և այլն: Օրինակ՝ աշխարհի պետությունները խմբավորելիս կարելի է օգտվել **երկսյուն** աղյուսակներից: **Նմանությունների** ու **տարբերությունների** հստակեցման ու վերլուծության համար կօգնի **Վեննի** դիագրամը: Իսկ ահա դասի ամփոփման հատվածում կարելի է օգտվել **Կիսատ** նախադասություն հնարից: **Սովորողների** համար աշխարհագրությունը, որպես ուսումնական առարկա, ավելի սիրելի ու հետաքրքիր է, քանի որ նրանք կարող են ուղղակիորեն տեսնել այն, ինչի մասին սովորում են տեսական նյութերում: Այդ իսկ պատճառով կարելի է թեստային աշխատանքները կազմել այնպես, որ լինեն բազմաբաղադրիչ և զարգացնեն սովորողի ստեղծագործական ունակությունները: Բերենք նման թեստային աշխատանքի օրինակ, որը նպատակ ունի ստուգել սովորողի ընդհանրական գիտելիքներն աշխարհագրությունից:

Թեստային աշխատանք

1. Նշիր, թե ո՞ր ռասայի ներկայացուցիչներն են պատկերված նկարում

2.Ո՞րն է վառելիքաէներգետիկ արդյունաբերության դերը տնտեսության մեջ:
3.Ո՞րն է մետաղաձուլության դերը տնտեսության մեջ: Ավելացրու նաև քո կարծիքը թեմայի շուրջ:
4.Նշիր, թե տվյալ երկրներում կառավարման ի՞նչ համակարգ է գործում:

Գերմանիա	
Ռուսաստան	
Անգլիա	

5.Ի՞նչ է տարաբնակեցումը: Որո՞նք են տարաբնակեցման ձևերը:
6.Ի՞նչ է հանքային ռեսուրսը: Ի՞նչ գիտես ՀՀ հանքային ռեսուրսների մասին: 7.Ի՞նչ դեր է կատարում քիմիական արդյունաբերությունը տնտեսության մեջ: 8.Տրված միջազգային կազմակերպություններից ո՞րին չի անդամակցում Հայաստանը:

- Միավորված ազգերի կազմակերպություն
- Հուշարձանների պաշտպանության միջազգային կազմակերպություն
- Եվրոպայի համագործակցության և անվտանգության կազմակերպություն
- Միջերկրածովյան միություն

9.Ի՞նչ է ազգային տնտեսությունը:
10.Ընտրիր մեկ պետություն և բնութագրիր դրա տնտեսությունը, արդյունաբերությունը, հանքային ռեսուրսները:
Կարող ես հետազոտության համար տեղեկատվություն փնտրել համացանցում:
Աշխարհագրության ուսուցման շրջանակներում կարելի է օգտագործել զանազան դիդակտիկ պարագաներ: Շատ դեպքերում դրանք կարող են պատրաստել հենց

սովորողները, որն էլ լրացուցիչ խթան կարող է հանդիսանալ ստեղծագործական կարողությունների զարգացման համար: Այսպիսով, ակտիվացնելով սովորողների տեսաղական զգայարանը՝ **ուսուցիչն** ամբողջապես կենտրոնացնում է աշակերտի ուշադրությունը, նախապատրաստում վերջինիս դասին: **Ուսուցիչը**, աշխարհագրության ուսուցման շրջանակներում, շատ հաճախ կարող է ստեղծել միջառարկայական կապեր՝ թույլ տալով սովորողին խոսել իր հետաքրքրությունների մասին:

Կրթության **մատչելիությունն** ու **հասանելիությունը** հասարակության զարգացման ու առաջընթացի հիմնական անկյունաքարերից են, ուստի նորագույն տեխնոլոգիաներով հեղեղված այս ժամանակաշրջանում **մանկավարժի գործառույթներից** է նաև սովորողին դեպի կրթություն շահագրգռելը, մոտիվացնելը, խոսուն ու գործնական օրինակներով կրթության դերն ու նշանակությունը կարևորելը, վերջինիս մոտ ինքնուրույնության, նախաձեռնության ու ստեղծագործական ունակությունների ձևավորելը:

Արդի աշխարհագրական կրթական գործընթացը չի կարող բավարարվել միայն երևույթի մասին ներկայացված տեղեկությունների պարզ մտապահմամբ, անհրաժեշտ են նաև պատճառահետևանքային կապերի առանձնահատկությունների վերլուծման ընդունակության զարգացումը: Այսօր արդեն կարելի է ասել, որ **ՏՀՏ**-ի օգնությամբ իրականացվող դասագործընթացները սովորողների մոտ ձևավորում են վերլուծման, համակարգման, ընդհանրացման ու դասակարգման ունակություններ, նպաստելով նրանց դատողությունների և եզրահանգումների հիմնավորմանը: Մեր կարծիքով աշխարհագրության դասավանդման գործընթացում **ՏՀՏ** գործիքների կիրառման

մեթոդիկան առանձնանում է նորարարական փոխներգործուն և ավանդական պահպանողական եղանակների համադրմամբ: Օրինաչափ է, երբ դրանց կիրառումն աշխարհագրության դասագործընթացում մեծապես նպաստում է դպրոցականների տեսողական և լսողական զգայարանների ինտենսիվ աշխատանքին, զարգացնելով նրանց տեսողական և լսողական հիշողությունը: ՏՀՏ–ների կիրառմանը զուգահեռ, ցանկալի է օգտագործել նաև ուրվագծային քարտեզներ, խաչբառեր, գործնական պարապմունքները անցկացնելիս ամպայման կիրառել դիտազննական պարագաներ, կողմնացույց, հեռաչափ, բարձրաչափ, ջերմաչափ և այլն[7]:

Այսպիսով, կարող ենք ասել, որ ժամանակակից կրթության առանցքային հիմնախնդիրներից է ստեղծագործ, անկախ գործող, նախաձեռնող ու նախագծող սերնդի ձևավորումը: Հենց այս կարողությունների ձևավորմամբ է պայմանավորված մարդկության առաջընթացը, որն այսօր աննախադեպ կերպով շոշափելի է դարձել:

7 http://tert.nla.am/archive/NLA%20AMSAGIR/gittex/2018(1-2).pdf ՀՊՄՀ, Գիտական տեղեկագիր, Երևան, 2018, էջ 11:

Ամփոփում

Կարող ենք արձանագրել, որ **աշխարհագրության ուսուցումը հանրակրթական** դպրոցում կարող է ունենալ բարձր արդյունավետություն, եթե ուսուցումը զուգորդվում է ակտիվ մեթոդական հնարներով: Իհարկե, **ավանդական** եղանակով նույնպես կարելի է վարել դասը, այնուամենայնիվ, հաշվի առնելով ժամանակակից սովորողների պահանջմունքները, կարծում ենք, որ ավելի շատ պետք է լսել իրենց հենց նրանց խոսքը, իրենք պետք է բացահայտեն այս կամ այն հմտությունը, կարողությունն ու գիտելիքը, անհատական կամ խմբային եղանակով պետք է հետազոտեն, պրպտեն, տեղեկություններ հավաքեն դասի թեմայի շուրջ, ներկայացնեն, բանակցեն ու ինքնադրսևորվեն:
Ծավալուն ու **երկար** շարադրանքը, ուսուցչակենտրոն ուսուցումը ոչ միշտ է հանգեցնում այն վերջնարդյունքներին, որոնք սահմանված են կրթության պետական չափորոշչով: Կարևոր ենք համարում նաև այն միջավայրը, որում աշակերտը իրեն ապահով ու հանգիստ կզգա, հետևաբար ստացած գիտելիքը կարող է հեշտությամբ ընկալվել ու մնայուն դառնալ:
Դասի ընթացքում ուսուցիչը պետք է հաշվի առնի բոլոր սովորողների պահանջմունքներն առանձին-առանձին: **Քարտային** կամ **անհատական** առաջադրանքները կարող են կազմվել մի քանի բովանդակային մակարդակներով, որպեսզի բավարարեն հետմնացող սովորողներին ևս, եթե կան այդպիսիք: Ինչու չէ կարևոր է նաև բարոյահոգեբանական միջավայրը.

յուրաքանչյուր սովորող պետք է դասի ընթացքում իրեն կարևոր զգա:
Մեր թվարկած **հմտություններն** ու **կարողությունները** սովորողը ձեռք կբերի այն պարագայում, երբ **ուսուցիչը** ճիշտ ու **կառուցողական** է վարում դասը՝ հաշվի են առնված **սովորողների անհատական** պահանջմունքները, դասը հագեցած է դիդակտիկ նյութերով ու զննական պարագաներով, դասին կիրառվում են մի շարք ակտիվ մեթոդներ, որոնք կարող են ոգևորել սովորողին ու պահել ակտիվ դաշտում: Հույս ունենք, որ սույն հետազոտությունը խթան կհանդիսանա մեզ՝ ուսուցիչների համար մոտիվացվել դեպի նորը և **մոտիվացնել սովորողին**: